

ЯПОН ВА ХИТОЙ АДАБИЙ АЛОҚАЛАРИ

ЗИЯМУҲАМЕДОВ ЖАСУР

филология фанлари номзоди, ТДШИ

Аннотация. Мақолада япон ва хитой адабий алоқаларининг муштараклиги ҳақида фикр юритилади. Хитой адабиёти япония адабиётига жанрлари, адабий турлари, адабий асарлардаги композиция, сюжети ва мотивлари орқали ўзининг улкан таъсирини кўрсатганлиги таҳлил қилинган. Маишхур хитой шоирлари Ли Бай, Ду Фу, Ван Вэйлар ижодидаги меҳр-мухаббат, гўзаллик ва нафосат, табиат тасвири япон шоирлари шеърларида ҳам кузатилиши, япон адабиётидаги Вака назмий жанри ва бу жанр орқали айнан япон адабиётидаги илк мамлакат шеърятининг пайдо бўлиши даври мақолада қайд этилади. Шу билан бирга япон адабиётидаги айрим ижодкорлар, жумладан Ясунари Кавабата, Санэасу Мусянокодзиларнинг япон адабиёти ривожига қўшган ҳиссаси, Японияда “Хэйан” даври ва мазкур давр ижодкорлари ҳақида сўз боради. Хитой адабиёти япон адабиётидан анча илгари пайдо бўлишига қарамай, япон мумтоз адабиётини дунёга маишхур қилган “Кодзики” ва муаллифлик, ҳамда халқ шеърятининг маишхур намунаси ҳисобланмиш “Манъёсю” каби япон адабиёти дурдоналарини япон ва хитой адабиёти тадқиқотчиларининг илмий ишларида ёритилганлиги солиштириб ўрганилган. Шарқ цивилизациясида Япония ва Хитойнинг алоҳида ўринга ва мавқега эгаллиги, аввало бу икки мамлакатнинг буюк ва қадимий тарихга эга эканлигидан, ҳамда мамлакатлар адабиётининг шарқ адабиётига қўшган улкан ҳиссаси ва маишхурлигидан. Россиялик академик Н. И. Конрад айнан япон ва хитой адабиётларини ўрганган маишхур олим сифатида япон ва хитой адабиётини ўрганишидаги алоҳида ўрни эътироф этилади. Бу икки халқ одатлари, анъаналари, маданияти, тарихи, тили, адабиёти ва кўплаб бошқа соҳаларида муштараклик борлиги аниқланган.

Мақола сўнгида япон ва хитой халқларига хос яна бир фазилат бўлган меҳнатсеварликнинг ҳар икки халқнинг мақолларида кузатамиз. Бадиий адабиётнинг бош зояларидан бири ҳам айнан ана шу ҳақиқатга кўпроқ эътибор қаратганлигидандир. Мазкур мақолларнинг ёш авлодни меҳнатга ўргатишида тарбиявий аҳамияти катта. Хулосаларда япон ва хитой халқларининг адабиёт, маданият соҳаларидаги муштараклик жиҳатлари эътироф этилади.

Таянч сўз ва иборалар: япон адабиёти, хитой адабиёти, муштараклик, Хэйан, Ихара Сайкаку, Пу Сунглинг, Кодзики, Манъёсю, “туш” мотиви, мақоллар.

Аннотация. В данной статье рассматривается сходство китайских и японских литературных связей. Анализируется влияние китайской литературы на японскую литературу непосредственно жанрами, литературным типом, композицией, сюжетом и мотивами произведений. В статье констатируется становление ранней японской поэзии, которая сформировалась под влиянием поэтического жанра Вака. Любовь и доброта, красота и элегантность, описание природы в произведениях известных китайских поэтов как Ли Бай, Ду Фу, Ван Вей также встречаются в стихах японских поэтов. Также говорится о вкладе в литературу некоторых японских поэтов, таких как, Ясунари Кавабата, Санэасу Мусянокодзи. Несмотря на то, что китайская литература возникла намного раньше японской, освещение в научных трудах японских и китайских исследователей сокровищ японской литературы таких как, поэтический жанр «Кодзики» и авторство, а также образец японской поэзии “Манъёсю” сопоставлено рассмотрены. Особое место и статус Японии и Китая в Восточной цивилизации, главным образом определяется древней и великой историей, известностью, огромным внесенным вкладом в восточную литературу этих двух государств. Признано особое место в изучении японской и китайской литературы российского академика Н.И.Конрад, который является известным ученым, изучавшим литературу Японии и Китая. Есть очень много схожего в обычаях, традициях, культуре, истории, языке и литературе и во многих других сферах этих двух государств. В конце статьи приведены схожие примеры пословиц двух народов о трудолюбии. Одна из основных идей художественной литературы заключается в том, что больше уделяется внимания на эти факты.

Воспитательная значимость статьи важна для обучения молодых людей трудолюбию. В выводах подчеркивается общность японского и китайского народов в сфере литературы и культуры.

Опорные слова и выражения: японская литература, китайская литература, сходство, Хэйан, Ихара Сайкаку, Пу Сунлин, Кодзика, Манъёсю, мотив “сна”, пословицы.

Abstract. The article describes the commonality of Japanese and Chinese literary relations. It is analyzed that Chinese literature has had a great influence on Japanese literature through genres, literary types, composition, plot and motivations of literary works. The love, beauty and elegance of nature in the works of the famous Chinese poets: Lee Bay, Du Fu, Van Wei, is also reflected in the poems of Japanese poets, the Wakimi Nazi genre in Japanese literature and the emergence of the first country poetry in Japanese literature. It also speaks about the contribution of some Japanese literary artists, including Yasunari Kawabata, SaneasuMusyanokodzi to the development of Japanese literature, the Heian era in Japan and the creators of that era. Although Chinese literature originated much earlier than Japanese literature, it was studied comparisons of Japanese literature by Japanese and Chinese scholars, such as "Kodiiki", which made world classical Japanese literature popular, and "Maniyosu", a popular example of authorship and folk poetry. Japan and China have a special place and role in the Oriental civilization, because of the great and ancient history of these two countries, as well as the great contribution and popularity of the countries' literature to the Oriental literature. Russian academic I. Konrad is recognized as a renowned scholar who studied Japanese and Chinese literature, and has a special place in the study of Japanese and Chinese literature. These two nations have similarities in their customs, traditions, culture, history, language, literature and many other areas.

At the end of the article, we will see in the proverbs of both peoples that diligence is another characteristic of Japanese and Chinese people. This article is important in teaching young people to work. The conclusions highlight the commonality of Japanese and Chinese peoples in the field of literature, culture.

Keywords and expressions: Japanese Literature, Chinese Literature, Common, Hean, Ihara Saykaku, Pu Sungling, Kodziki, Maniyosyu, "Dream", Articles.

Шарқ цивилизациясида Япония ва Хитойнинг алоҳида ўрни ва мавқеининг борлигини эътироф этмоқлик ҳозирги замонда зиё аҳли учун катта янгилик эмас. Буюк ва қадимий тарихга эга Хитой ва Япониядек мамлакатлар бугунги кунда жаҳонга ривожланган мамлакатлар сифатида маълум ва машҳурдурлар. Бу икки халқ одатлари, анъаналари, маданияти, тарихи, тили, адабиёти ва кўплаб бошқа соҳаларида муштараклик бор. Мамлакатимизнинг бу ҳар икки мамлакатлар билан дўстона алоқалари замирида ҳам халқларимиз ўртасидаги муштараклик ётибди. Мазкур мақоламизда бу муштаракликнинг айрим жиҳатларини биз адабиёт соҳасида муқояса қилишга ҳаракат қиламиз. Зеро, ўзбек адабиётининг буюк ёзувчиси Ойбек домла таърифлаганларидек: “Адабиёт –фикр оммаси, қалб ҳислари билан доимо сайқалланадиган, тўхташни билмайдиган, борган сари ҳамиша нурланиши, чакнаши ошиб борадиган бир соҳа...”

Хитой адабиёти бу соҳада Япония ва Корея адабиётига ўзининг улкан таъсирини кўрсатади. Биз бу давлатлар адабиёти ҳақида гапиришдан олдин тили ва маданиятдаги ўзаро таъсири ҳақида алоҳида тўхталиб ўтмоқчи эмасмиз. Зеро, кенг китобхон оммаси ва айниқса, тор доира мутахассислари жуда яхши билишадики, ҳозирги кунда ҳам япон халқининг ёзув шакллари билан хитойликларнинг ёзуви бўлмиш иероглифлар асосида тузилган. Оддий мисол, мамлакат номи “日本”. Бу ёзувни кўрган ҳар бир хитойшунос гап “Япония” давлати ҳақида кетаётганлигини дарров пайқайди. “Куннинг ўзаги”, “Куннинг асоси”, “Куннинг чиқиши” маъноларини берувчи бу икки сўз (иероглиф) кўпчилигимизга маълум ва машҳур таърифга, яъни “Кунчиқар мамлакати” деган таърифга тўғри келади. Энг асосийси, ўқилиши бошқача бўлсада, бу ном аслида япон тилида ҳам худди шу маъноларни беради. Ёки яна оммабоп мисоллардан-

ҳозирги замон хитой тилидаги “тил” “語” сўзи япон тилида “語” шаклида ёзилади. Аслида бу иероглиф ҳам хитой тилидаги “語”сўзининг қадимги шакли. Бундай маъно ва шакл ўхшашликлари ҳақида бизгача кўплаб катта ва кичик тадқиқотларда батафсил ёзилган. Булардан энг батафсили Москва давлат университети Осиё ва Африка мамлакатлари институтидаги япон филологияси кафедрасида бажарилган, Стрижак Ульяна Петровнаинг номзодлик диссертацияси мисолида танишиб чиқишимиз мумкин.¹

Ўз-ўзидан нафақат тилда ва ташқи маданиятда, балки адабиёт ва санъатнинг бошқа соҳаларида ҳам бу икки буюк давлат муштараклигини кузатамиз. Архитектура соҳасида бу яққол кўзга ташланади. Японияда 794 йилдан то 1192 йилгача бўлган давр Японияда “Хэйан” даври деб номланган. Бу ном буюк Фудзивара бошчилигидаги катта авлод вакиллари яшаган пойтахт номи билан боғлиқ. “Хэйан” даври ҳақида биз кўплаб мақолалар ва бир қатор илмий тадқиқотлар орқали маълумотларга эгамиз. Аслида “Хэйан” шаҳар номи бўлган. Хэйан шаҳри Хитойнинг қадимги пойтахти бўлмиш “Чанъань” шаҳри намунаси асосида бунёд этилган. “Хэйан” “тинчлик” ва “осойишталик” деган маъноларни билдиради. Япон адабий мероси тарихида бу давр сарой муҳитида яратилган кўп сонли адабий асарлар пайдо бўлиши билан алоҳида ўрин тутати.² Хейанликлар ҳаётдан илҳомланиш белгиси сифатида табиат, унинг гўзаллиги, шу билан бирга ундан завқланиш ҳолати, инсон эстетикасини назарда тутишган. Бундан хейанликлар маданиятнинг бўлаги бўлган табиат гўзаллиги, хейанликларнинг осойишта ҳаётга интилиш босқичлари бошланган ва албатта бундай осойишталикка Тан сулоласининг пойтахти Хейаннинг гуллаб яшнашида адабиётнинг ўрни бекиёсдир. Шунинг учун ҳам, бу давр маданиятининг энг гуллаб-яшнаган даври, пойтахтнинг Хейан яъни “осойишталик” маркази деб номланиши бежиз эмаслигини яна бир бор намоён қилади.

Агар таъкидлаш лозим бўлса, шуни айтиш керакки, хейан адабиёти эстетик фалсафадан ташкил топган. Хейанликлар фикрича, ҳар бир нарсада, ҳар бир табиат томонидан яратилган ҳодисада маъно-мазмун бор деб ҳисоблашган. Хитой адабиёти япон адабиётидан анча илгари пайдо бўлишига қарамай, япон мумтоз адабиётини машҳур қилган, ҳамда адабий ёдгорлик сифатида дунёга машҳур бўлган “Кодзики” 古事記 (1712 йил) ёки ундан бир неча ўн йиллардан кейин халқ ва муаллифлик шеърятининг машҳур намунаси ҳисобланмиш “Манъёсю” 万葉 (759 йил) каби япон адабиёти дурдоналарини мисол қилиб келтиришимиз мумкин. Мазкур япон шеърятини онтологияси ҳам худди ўша давр Хитой шеърый тўпламлари намунасидек 20 та қисмга ёки китобга бўлинган. Ушбу онтологиянинг яна бир ўзига хослиги шундаки, бу илк бора японча услубда тузилган тўплам деб эътироф этилган ва тан олинган. Япониянинг илк адабий ёзма ёдгорликлари аслида хитой тилида ёзилган бўлиб, Кодзикадаги аксар шеърлар ҳам конфуцийчилик ва даос анъаналари мавзуларига хос бўлса-да, бироқ баъзи мутахассислар уни япон тилининг шакллана бошлаётган илк даври кўриниши деб ҳам эътироф этадилар. Унинг асосини асотир ва афсоналар ташкил этган.

¹ Стрижак У. П. “Иероглиф ёзувини ўргатиш тизими (япон тили)”. Педагогика фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган автореферат. 13.00.02 – Ўқитиш ва тарбия қилиш назарияси ва методикаси мутахассислиги (чет тиллар). Москва 2008. (27 бет) (рус тилида) (Strijak U. P. “Hieroglyphic Writing Teaching System (Japanese)”. An abstract for the degree of candidate of pedagogical sciences. 13.00.02 - Theory and methodology of teaching and training (foreign languages) Moscow 2008. (in Russian)

² Классическая проза Дальнего Востока. Редакционная коллегия. Издательство “Художественная литература”. М-1975. Б.504 (Classic prose of far east. To the editorial board. Publishing house "imaginative literature ". М-1975.)

Хитой адабиётида насрий жанрлар ҳам худди шеърий жанрлар сингари анча илгарирок пайдо бўлганлиги ва ҳатто хитой адабиётида ўрта аср, аниқроғи илк ўрта аср санаси бошқа шарқ адабиётларига нисбатан анча илгари, яъни 3 асрларда бошланганлиги хитой адабиёти мутахассисларига маълум. Шундай бўлсада, Япония адабиётида насрий жанрлар жаҳон адабиёти дунёсига машҳурлиги билан алоҳида таҳсинга сазовор. Ўрта аср адабиёти ҳақида гап кетганда, мен япониялик Ихара Сайкаку 井原西鶴 (1642-1693) ва хитойлик Пу Сунглинг 蒲松齡 (1640-1715)ларнинг ижодларини қиёслашни ҳоҳлардим. Қиёслашимдан мақсад, улар ҳаёти ва ижодидаги муштаракликдир. Аввало бу ҳар иккала ижодкор насрий ижодкорлар. Пу Сунглингдан фарқли ўлароқ, Сайкаку ҳам шоир, ҳам драматург бўлган. Пу Сунглинда ҳам шеърий машқлари ҳам борку, лекин улар машҳур эмаслар. Ҳар икки ижодкор ватанпарвар, халқпарвар ижодкорлардан бўлишган. Новелла жанридаги ижодлари жуда машҳур. Хитой ва япон адабиётларидаги муштараклик: жанрлар, образлар ва услуб ўхшашликлари ҳақида гап кетганда, кўпроқ ўрта асрлар даврида фикр юритиш мақсадга мувофиқ бўлади. Кейинчалик япон адабиётидаги янги давр хитой адабий муҳитидан анча йироқлашди. Айниқса, мазмун, макон ва замон масалаларида япон адабий жанрлари ҳақида жуда кўп ва батафсил маълумот берган академик Николай Иосифович Конраднинг қиёсий адабиётшуносликка доир асарлари фикримизни тўлдирди.¹

Япон адабиётидаги ҳоҳ назмий ва ҳоҳ насрий асарлар бўлсин, уларнинг муаллифлари одатда ҳамиша эзгуликни, гўзалликни тараннум этганлар. Худди шу жиҳат хитой адабиётида ҳам яққол кўзга ташланади. Машҳур хитой шоирлари Ли Бай, Ду Фу, Ван Вей²лар ижодидаги меҳр-мухаббат, гўзаллик ва нафосат, табиат тасвири япон шоирлари шеърларида ҳам кузатилади. Япон адабиётидаги Вака (япон қўшиғи) 和歌 назмий жанри биз юқорида таърифлаган Хэян даврида пайдо бўлган. Бу айнан япон адабиётидаги илк мамлакат шеърятининг пайдо бўлиш даври саналади. Бу асарларда шарқ халқлари адабиётига хос жанрий ўзгачалиklar, баён услуби, образлардаги характер ва умуман миллийлик уфуриб туради. Унгача эса япон шеърлари хитой тилида ёзилган бўлиб, “Хан шеърлари” номи билан машҳур бўлган. Хитой шоирлари ижодида кўпинча учрайдиган самовий элементлар, жумладан ой ва юлдузлар, япон ижодкорлари асарларида ҳам бор. Ҳатто бу мавзуларнинг тадқиқига бағишланган диссертациялар ҳам бор.³ Хитой ва япон адабиётини ўрганувчи бу олимларимиз ишларидаги муштараклик ҳам фикрларимизга исбот бўла олади. Диссертация муаллифларидан бири хитой адабиётида, бошқаси эса япон адабиётида рамзлар талқини борасида жуда чиройли таҳлиллар олиб боришган. “Ой” ҳар икки адабиёт намоёндалари шеърий асарларида мухаббат, айрим ҳолатларда ҳижрон рамзи эканлиги кўрсатиб ўтилган.

¹ Н. И. Конрад. Избранные труды. Литература и театр. Издательства “Наука”. Москва 1978. Б. 133-140 (N. I. Conrad. Lovely trudy. Literature and theater. Publishing house “the science”. Moscow 1978.)

² Тан даври(618-907 йиллар) адабиётининг машҳур намоёндалари.

³ Очиллов О. 10.00.05 – Осиё ва Африка халқлари тили ва адабиёти ихтисослиги бўйича “VII-X асрлар Танг даври шеърятини рамзлар семантикаси” мавзусидаги филология фанлари бўйича фалсафа доктори(PhD) илмий даражасини олиш учун ёзган диссертацияси автореферати. Тошкент-2018., ҳамда Тен Алина. Автореферат диссертации на соискании ученой степени кандидата филологических наук на тему: “Поэтические образы луны и звезд в японской классической литературе VII-X вв.” Москва-2009.(Ochilov. O. Author's dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in Philology. 10.00.05 - Semantics of symbols in the poetry of the VII-X centuries Tang period with a specialization in the language and literature of Asian and African peoples. Tashkent-2018., а также Ten.A. Abstract of dissertation for the degree of candidate of philological sciences on the topic: "Poetic images of the moon and stars in Japanese classical literature of the 7th-10th centuries." Moscow-2009)

Япон адабиётидаги жанрий муштараклик “сеҳрли новелла” деб номланган кичик эпик жанрларда ҳам кузатилади. Тан даврининг машҳур ёзувчиларидан бири Ли Гунзуо 李公佐(778-848) нинг машҳур ”Нанкэ ҳукмдори” новелласидаги “туш” мотиви кейинчалик Тан Сяньцзу 汤显祖¹нинг “Наньке ҳақидаги туш” пьесасига асос бўлди. Мазкур асар қирқ тўрт актдан иборат. Пьесанинг биринчи номи “Наньке ҳақида ёзишмалар” деб номланган бўлиб, кейинчалик асар номига “мэн” сўзи қўшилган, яъни “Наньке мэн цзи” (Наньке ҳақидаги туш) бўлган. Бу ном Тан Сяньцзу “Асарлар тўплами”га ва бошқа барча нашрларга киритилган. Драматург бу асарни Ли Гунзуонинг “Наньке ҳукмдори” новелласи сюжетига асосан яратди. Унда қаҳрамон тушида чумолилар қиролигига тушиб қолади ва у ернинг қироличасига уйланади. Тан новеллисти бу сюжетга худди мўъжизавий бир воқеа сифатида қизиқиб қолган. Тан Сяньцзу эса уни утопик бир пьеса яратиш учун қўллайди. У қаҳрамон тушиб қолган қироликни тўлиқ тасвирлайди. “У ерда камбағаллик ва ёлғизлик йўқ эди, жиноятлар енгил, гуруч ва донлар кўп, амалдорлар ва оддий халқ очик ойдин қариндошлик алоқалари қилади ва табиат билан доим бирдамликда эди. Конфуций айтган идеал жамиятдагидек ҳаёт қурилган эди”. Лекин, чумолилар қиролининг қизи билан диалог шунини кўрсатадики, драматургнинг фикрича, бу жамият конфуций ғояларидан ҳоли тарзда қурилган, у ерда барча алоқалар табиий. Тан Сяньцзунинг утопик чегараси туш тасвиридан кўп нарса эмас. Пьеса сўнгида Будда ғояларининг таъсири яққол сезилади. Меъёр ва қоидаларни унутиш нафакат конфуций қоидалари тарафдорлари бўлган замондошларни, балки асрлар чўққисидан қараганларни ҳам лол қолдирди. Лафкадио Херн² нинг “Акиносукэнинг туши” новелласига ҳам асос бўлган. Асарни ўқир экансиз, юқорида баён этилган Тан Сяньцзу ва Ли Гунзуо асарларидаги воқеалар кўз олдингизда гавдаланади. Сюжет ўхшашлиги, воқеалар ривожини бу асарларни бир-бирига жуда яқин қилади. Мамлакат бошқа, давр бошқа, муаллиф бошқа. Ажойиб тасодифми бу? Албатта мамлакатлар адабиётидаги бундай муштараклик халқлар ҳошиш иродаси ва миллий минталитетига ҳам боғлиқ, деб ҳисоблайман.

Япон романларини ўқиган ўқувчи шарқнинг гўзал оламига тушиб қолгандек ҳис қилади ўзини. “Момикдай оппоқ қор ёки кумушдай ярқираган ой чиройига маҳлиё бўлганингда... Гўзаллик билан учрашиб завқ ва ҳузурга тўлиб-тошганда беихтиёр дўстингни соғинасан, уни кўргинг келади: севинчингни у билан баҳам кўрмоқ истайсан. Гўзаллик билан учрашув кучли ҳамдардлик ҳиссини, меҳр-шафқат туйғусини уйғотади ва шунда “дўст” сўзи “инсон”дек жаранглайди.”³ XIX аср охири- XX аср бошларида яшаб ижод қилган машҳур япон ёзувчиси, Халқаро Нобель мукофоти лауреати Ясунари Кавабатанинг ушбу сўзлари ҳар қандай инсонни қалбидаги сўзлардек туюлади гўё! Унинг асарларида инсон ва у билан боғлиқ ҳис-туйғулар ифодаси жуда гўзал сўзлар билан ифода этиладики, улар ҳеч қайси бир

¹ Тан Сяньцзу (1550-1616) –драматург, эссеист ва адабий танқидчи, ўз даврининг ижтимоий-фалсавий ғояларига салмоқли ҳисса қўшган жамоат арбобидир. Унинг адабий мероси замондошлари томонидан юксак баҳоланган, ҳаттоки ҳозирги зиёлилар ҳам унинг асарларини қадрлайдилар. Тан Сяньцзу фақат хитой адабиётининг ривожига эмас, балки театр ривожига ҳам катта ҳисса қўшган. Чунки, унинг асарларида хитой жамияти ва халқнинг ҳаёт тарзи, маданияти ва санъати, ижтимоий онг ҳақидаги қарашлар чуқур акс этган.

² Лафкадио Херн-Патрик Лефкадио Кассимати Чарльз Херн (Коидзуми Якумо) 1850-1904. Ирланд ва америкалик ёзувчи, таржимон, шарқшунос, япон адабиёти бўйича мутахассис. Узоқ йиллар Японияда яшаган ва ижод қилган. Японияда самурайнинг қизи бўлган бир аёлга уйлانган. Коидзуми Якумо деган японча исм ва Япония фуқаролигини олиб, ҳатто буддизм динини қабул қилган. Кейинчалик “кайдан” жанрида ижод қилади.

³ «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси, 2014 йил 39-52-сонларидан. (Newspaper "The Literature and Art of Uzbekistan", pp. 39-52.)

ўқувчини бефарқ қолдирмайди. Ўзига хос услубда яратилган унинг романларида инсон манфаатларини ва япон халқининг миллий тафаккурини акс эттиради. Унинг асарлари нафақат Япониянинг ўзида, балки дунёда ҳам катта эътибор билан ўқилади ва ўрганилади. Ясунари Кавабатанинг асарлари кўплаб хорижий тилларга таржима қилинган. Худди шу даврда яшаб ижод қилган яна бир машҳур япон ёзувчиси Санэасу Мусянокодзи (Мусянокодзи) Японияда романист, драматург, шоир, рассом ва файласуф сифатида ҳам танилган. Ёзувчи япон халқининг гўзаллик ва нафосат ошиғи эканликларини асарларида китобхонларга мудом эслатиб туради. У айтади: “Ишончим комилки, гўзаллик сирини кашф этиш насиб қилганда, табиатнинг иродасини англаш имкони туғилганда — ана шунда яшашдан мақсад ҳам тўла ойдинлашади.”¹

Бадий адабиётнинг бош ғояларидан бири эзулик ва ёвузлик ўртасидаги доимий кураш, эзуликнинг ғалабаси, яхшиликка даъват, ёмонликдан қайтариш, меҳр ва мухаббатни тараннум этишдир. Нафақат бадий адабиёт, балки халқ оғзаки ижоди намуналари ҳам айнан шу мавзуларига тез-тез мурожаат қилади. Буларни ҳар икки халқдаги мақолларда кузатамиз. Мазкур мақолларнинг ёш авлодни меҳнатга ўргатишда тарбиявий аҳамияти катта. Япон халқининг “Ғайрат-муваффақиятнинг онаси. (勤勉は成功の母)” мақоли хитойликларнинг “Дунёда қийин ишнинг ўзи йўқ, ғайратли инсонлар бўлса бас (世上无难事只怕有心人)” мақолига жуда мос. Бу мақоллар ҳар икки халқда тез-тез қўлланиб турадиган мақоллардан саналади. Инсонда ғайрат ва шижоат бўлса, у ҳар қандай замонда ва маконда яшамасин, меҳнатида натижа, ҳаётида муваффақият бўлади. Бу мақоллар мазмуни айнан ана шунга чорлайди. Мақоллар ҳам ҳар бир халқнинг руҳий тарбиясидан дарак беради. Қарийб барча мақоллар ўша халқнинг суратию, сийратини намоён қилади. Япон ва хитой халқи оилада фарзанд тарбиясига алоҳида эътибор билан қараши ҳам бу икки халқ қадриятларидаги муштаракликдан далолат беради. Бу жиҳатлар нафақат адабий асарларда, балки халқ мақолларида ҳам ўз ифодасини топган. Масалан, “Тарбия келиб чиқишдан ҳам муҳимроқдир (氏より育ち)” деган японларнинг мақолида тарбиянинг ролига катта эътибор қаратилади. Хитойларнинг “Оилада кекса бир одамнинг борлиги, уйда қимматбаҳо нарсанинг борлигидан даракдир (家有一老人, 如有一宝)” мақолида эса оилада қарияларнинг борлиги катта бойлик дейилмоқда. Бунга сабаб қилиб, уларнинг фарзандлар тарбиясидаги ролига алоҳида урғу берилмоқда. Япон халқи ҳам худди хитой халқи сингари жуда меҳнатсевар халқ. Японларда меҳнат қилишдан кўркмаслик, меҳнат қилишга ундовчи мақоллардан бири- “Кўркув қора шайтонларни чақиради ёки кўркувнинг кўзи катта(疑心暗鬼を生ず)” мақолидир. Мазкур мақол мазмунига кўра хитойликларнинг “Иш ўз эгасидан кўрқади (熟能生巧)” мақолига мос келади. Ўзбеклардаги “Кўз кўркоқ, кўл ботир” мақолининг айнан эвиваленти ҳисобланади. Мазкур мақоллар халқларимиз оғзаки ижодининг муштараклигидан далолатдир.

Хулоса қилиб айтганда, япон ижодкорлари асарларидаги донишмандлик, инсонпарварлик, жасоратга йўналтирилган образлар япон адабиётини оддий инсонга, оддий ўқувчига ва энг асосийси дунё халқларига янада яқинроқ танитди. Япон ва хитой халқларининг меҳмоннавозлиги, бу халқлар миллий қадрият ва анъаналарининг нақадар бир-бирига ўхшаш эканини кўрсатади. Бу меҳмондўстликни кўпгина маросим ва одатларда, ва хоссатан биргина чой маросимида кузатсак фикримизга далил ва кифоя бўлади. Ҳар икки халқдаги

¹ Ўша ерда.

чой билан боғлиқ бу маросимлар икки буюк миллат кадриятларининг ажралмас бўлагидир. Япон ва хитой халқларининг миллий кийиниш одоблари, меҳмон кутишдаги одатлари ҳам ҳар икки халқ орасидаги муштарак алоқаларнинг ёрқин ифодасидир. Бу халқларнинг этнографияси илдизлари қадимиятга бориб тақалади. Япон ва хитой халқларининг муштараклигини биз биргина тил ва бадиий тафаккурда кузатдик. Лекин бу муштаракликни хали кўплаб соҳаларда кузатилишига ишончимиз комил.

SOME GRAMMATICAL AND SEMANTIC FEATURES OF DOUBLING ON EXAMPLE OF NOUNS IN JAPANESE LANGUAGES

HASHIMOVA SABOHAT

PhD, TSIOS

Abstract. This article reveals the general grammatical properties of reduplication on example of nouns in Japanese. The concept of "reduplication" (from lat. "Reduplikatio" - "doubling") today does not have a clear and general definition for all researchers. In different interpretations under this concept the unequal circle of the phenomena-from a set of intraverbal to a set of interverbal doublings is brought. The most common structural types of reduplication are represented in different languages in one form or another. In all languages (or in most languages), reduplication can be complete (complete doubling of the reduplicant in the reduplicator) and divergent (with a change in the sound composition of the reduplicant). Along with the universal structural-semantic manifestations of reduplication, different languages are characterized by a peculiar interpretation of general, invariant structural types of intraword doubling and general, invariant semantics. As our observations show, being few in each particular language, the most productive models of reduplication generally coincide in languages with the same morphological structure. At the same time, differently structured languages show clear differences in this respect. In isolating and agglutinative languages that use the agglutinative technique in word construction, reduplication occurs within the root morpheme. In Slavic languages with synthetic inflectional order, synonymous suffixes and prefix morphemes are predominantly duplicated.

With significant similarities in structural models of reduplication, languages of the same morphological type also have differences in this respect, although very slight. Such discrepancies mainly concern the productivity, unproductiveness of some structural models within the same onomasiological classes.

Keywords and expressions: morpheme, reduplication, model, synonym, component, tonality, frequency, derivation.

Аннотация. Мазкур мақола тилишуносликда редупликациянинг грамматик хусусиятларини япон тилидаги от сўз туркумига оид сўзлар мисолида ёритади. "Редупликация" тушунчаси (лот.дан. "Reduplikatio" - "иккиланиш") бугунги кунда барча тадқиқотчилар учун аниқ ва умумий таърифга эга эмас. Редупликациянинг энг кўп тарқалган турлари турли тилларда у ёки бу шаклда намоён бўлсади. Барча тилларда (ёки кўпчилик тилларда) редупликация тўлиқ (редупликатордаги редупликантнинг тўлиқ иккиланиши) ва дивергент (редупликантнинг товуш таркиби ўзгариши билан) бўлиши мумкин.

Редупликациянинг энг маҳсулдор моделлари одатда бир хил морфологик тузилишга эга бўлган тилларда тўғри келади. Шу билан бирга, турли морфологик тузилишга эга бўлган тиллар бу жиҳатдан аниқ фарқларга эга.